

SKÓGRÆKTAR RITIÐ 2013

2. TBL.

ÚTGEFANDI
SKÓGRÆKTARFÉLAG ÍSLANDS
ÞÓRUNNARTÚNI 6, 105 REYKJAVÍK
WWW.SKOG.IS
SÍMI: 551-8150

RITSTJÓRI:
Brynjólfur Jónsson
Einar Örn Jónsson

PRÓFARKALESTUR:
Ragnhildur Freysteinsdóttir

UMBROT:
2B hönnunarstofa

PRENTUN:
ODDI

Gefið út í 3500 eintökum

ISSN 1670-0074

© Skógræktarfélag Íslands og
höfundar greina og mynda.

Öll réttindi áskilin /
All rights reserved.

Rit þetta má ekki afrita með neinum
hætti, svo sem með ljósmyndun,
prentun, hljóðritun eða á annan
sambærilegan hátt, þar með talið
tölvutækt form, að hluta eða í heild,
án skriflegs leyfis útgefanda og
höfunda.

MYND Á KÁPU:
Sigurþór Jakobsson
„Vetur“, 2013
Olía á striga, 60 x 60 cm
Verkið er í eigu
Skógræktarfélags Íslands

ICELANDIC FORESTRY
Journal of the Icelandic
Forestry Association, 2013, 2

- JÓN GEIR PÉTURSSON
4 **Heiðursvarði um Eystein Guðjónsson frá Djúpavogi**
BRYNJÓLFUR JÓNSSON
5 **Tré ársins 2013**
EINAR ÖRN JÓNSSON
8 **Skógræktarritið í 80 ár**
JÓNATAN GARDARSSON
12 **Hellisgerði - Níutíu ára skrudgarður**
GUÐRÍÐUR HELGADÓTTIR
28 **Skógarmaðurinn**
BRYNHILDUR BJARNADÓTTIR
32 **Kolefnisbinding í ungum lerkiskógi á Austurlandi**
EINAR ÖRN JÓNSSON
38 **Lygilegur árangur í skógrækt**
GÍSLI TRYGGVASON
42 **Trjágreinar I**
SÆVAR HREIÐARSSON OG ÓLAFUR EGGERTSSON
54 **Áhringjarannsókn á kastaníu í Belasitsa-fjöllum í Suður-Búlgaríu**
EINAR ÖRN JÓNSSON
59 **Fjölubláa gullið - Felast vannýtt tækifæri í lúpínunni?**
ÞRÖSTUR EYSTEINSSON
62 **Hugleiðingar um stöðu birkisins í skógrækt**
BJARNI GUÐMUNDSSON OG JÓN GEIR PÉTURSSON
68 **Rauðavatnsstöðin – sögubrot af vandaðri girðingu**
RAGNHILDUR FREYSTEINSDÓTTIR
72 **Aðalfundur Skógræktarfélags Íslands 2013**
RAGNHILDUR FREYSTEINSDÓTTIR
76 **Skógarferð til Colorado**
EINAR GUNNARSSON
84 **Skógræktarárið 2012**
HALLDÓR HALLDÓRSSON
90 **Margrét Guðjónsdóttir - minning**
BJARNI O. V. ÞÓRODDSON
91 **Oddur Sigurðsson - minning**
ÞRÖSTUR EYSTEINSSON
92 **Hjörtur Tryggvason - minning**
PÁLL INGÞÓR KRISTINSSON
93 **Gísli Pálsson - minning**

1. mynd. Jón Geir Pétursson stendur hjá fornu garðlagi við suðausturhlíð gróðrarstöðvarinnar við Rauðavatn. Mynd: BG.

Rauðavatnsstöðin

– sögubrot af vandaðri girðingu

Kveikjan að þessari frásögn er grein Sigurðar G. Tómassonar í síðasta Skógræktarriti. Árið 2007 var gerð úttekt á skerðingarsvæði Suðurlandsvegars við Rauðavatn vegna fyrirhugaðrar breikkunar vegarins þar². Í framhaldi af henni vakti úttektarmaður athygli á leifum girðingar sem þar væru að finna³ og gerði m.a. Landbúnaðarsafni Íslands á Hvanneyri viðvart um minjar þessar. Þann 11. september 2008 fórum við tveir félagarnir á vettvang með þau áform að bjarga frá áformuðum vegarframkvæmdum þeim girðingarstaur sem næstur var þjóðveginum og yrði í öllum tilvikum að víkja. Breikkun Suðurlandsvegars á þessum stað lenti í útidreyfu en það er önnur saga.

Nú kann einhverjum að þykja sem hátt hafi verið reitt til höggs fyrir einn girðingarstaur, en svo einfalt er málið ekki því að girðingin um Rauðavatnsstöðina – hvað elstu minjar um skógrækt í Reykjavík – virðist

á sínum tíma hafa verið svo vönduð að við fátt jafnast er síðar þekktist á því sviði. Áður en sagt verður frá minjabjörgunaraðgerðum okkar félaga er rétt að rifja upp nokkuð af því sem vitað er um sjálfa girðinguna – mannvirkid.

Frá fyrstu framkvæmdum skógræktarmanna við Rauðavatn er meðal annars sagt í skýrslu Flensborgs, hins danska skógræktarstjóra landsins, fyrir árið 1902¹. Við þýðum lauslega orð skógræktarstjórans:

Spildan við Rauðavatn var girt sams konar girðingu og hin nýfengnu svæði að Hálsi og á Hallormsstað . . . Spildan var girt með járnstaurum og gaddavír og sléttum vír til skiptis [afvekslende Pigtraad og glat Traad]. Ég legg með nánari upplýsingar um girðinguna, sem áhugaverð kann að þykja, þar sem hlutur girðinga mun skipta miklu fyrir skóga framtíðarinnar . . .

2. mynd. Traustlegur hornstaur girðingarinnar við Rauðavatn; Jón Geir Pétursson stendur við hann. Mynd: BG

Síðan lýsti Flensborg girðingarefni og -aðferð af mikilli nákvæmni; hér er aðeins getið helstu atriða er vörðuðu undirbúning verksins:

Finna þarf girðingarefni sem er ódýrt og auðvelt í flutningum og uppsetningu, er sterkt og heldur úti sauðfé og hrossum. Eikarstaurar og gaddavír duga vel, en hver hestur ber aðeins 4 staura, auk þess sem staurarnir taka mikið pláss í skipunum . . .

Þar eð í ár skyldi girða um það bil 40 tunnur landsⁱ á þremur stöðum var um að ræða mikið efni. Við leituðum því tilboða ýmissa framleiðenda í Kaupmannahöfn á grundvelli fastrar áætlunar. Athugað var hvort gömul gasrör kæmu til álita . . . Einnig var leitað til Englands . . . og fór svo að samið var við Jones & Baylissⁱⁱ í London um 4500 stika langa girðingu (um 4.100 m).

Rækileg lýsing Flensborgs á hinni ensku girðingu er upplögð æfing í „ólesinni“ dönsku, svo við látum hana koma orðrétta:

Hegnet, som har 4 Pigtraade og 3 glatte Traade med

ⁱ Ein tunna lands er 0,55 hektarar.

ⁱⁱ Um fyrirtækið má lesa á: <http://www.historywebsite.co.uk/Museum/OtherTrades/BCN/BJB.htm>

3. mynd. Strekkibúnaður strengjanna á hornstaur girðingarinnar. Mynd: BG

3–10 Tommers Afstand, tættest forneden, er 4 Fod højt over Jorden. Det opstaaende Materiel udgøres af: Hjørnestolper, massive, firkantede Jernstøtter, som forneden bærer en stor Plade og i Jordoverfladen et Kors af mindre Plader, og som støttes af 2 Skraastivere ligeledes med Jordplade paa den nederste Ende. Dernæst Strammestolper, dannede af 2 Stkr. svært Pladejern og forsynede med Plader som Hjørnestolperne. Endvidere Mellemstolper af dobbelt T-Jern, hvorpaa der fæstes en Plade i Jordoverfladen, parallelt med Hegnslinien. Og endelig Dropper, Vinkeljern, som kun gaar til Jordoverfladen. Der sættes en Hjørnestolpe i hvert vandret eller lodret skarpt Knæk paa Hegnslinien samt ellers for hver 6–800 Fod; en Strammestolpe indsættes for hver 3–400 Fod, en Mellemstolpe for hver 24 Fod og endelig for hver 6 Fod en Dropper. Paa Hjørne- og Strammestolper sidder der Strammeruller med Palhjul og Nøgletap; i Mellemstolper og Dropper er der Indsnit til Traaden, som fastholdes med drejelige Lukkehager og med Splitter. De fornødne Laager hænge mellem 2 Strammestolper med Skraastivere. Alle Stolper graves 2 Fod ned i Jordenⁱⁱⁱ.

ⁱⁱⁱ Flensborg, 1903, bls. 3-21 til 3-22.

4. mynd. Kraftstaurinn í umhverfi sínu við Suðurlandsveginn áður en staurinn var tekinn upp. Mynd: BG

Og efnið kom frá Leith vorið 1902, sjóleiðis að sjálf-sögðu. Flutningur þess til Norður- og Austurlands tafðist vegna hafisa, er bæði jók kostnað við efnisað-drætti og seinkaði girðingavinnunni. En girðingin um gróðrarstöðina (*planteskolen*) við Rauðavatn komst upp og síðan liðu ein 106 ár. Segir nú af athugun okkar eins og frá henni var greint í verksskýrslu:

Í fyrsta lagi gengum við hluta hins gamla girðingar-stæðis, austur og upp í holtið þar sem „Planteskolen“ á að hafa verið, sbr. loftmynd af svæðinu^{iv}. Þar uppi er afar vandaður hornstaur (sjá 2. mynd). Staurinn er jarðfastur og hefur ekki gefið sig á neinn veg. Undir girðinguna virðist hafa verið hlaðið jarðvegi og þarna nærri má sjá skýran garð í girðingarstæðinu, sbr.

lýsingu Flensborgs: „*Planteskolen skal omgives med en 3 Fod Jordvold, af hvilken Allerede en Del er bygget*“^v.

Ákveðið var að láta borgarminjavörð vita um minjar þessar svo þær mætti færa á skrá. Þannig væri helst hægt að forða þeim frá eyðileggingu vegna mannvirkjagerðar síðari tíma. Sem stendur eru minjarnar það langt frá umferð að þeim er sennilega fremur lítil hætta búin. Vel mætti líka stinga þarna niður merki sem héldi til haga merkri skógræktar- og girðingasögu.

Í öðru lagi var það svo 'kraftstaur' (*strammestolpe*) er varðveist hafði á girðingararlínunni meðfram Suður-

5. mynd. Vandlega hafði verið grafið fyrir kraftstaurnum og að honum þúkkað með grjóti. Mynd: BG

landsvegi, gengt bensínstöð Olís er þarna stendur, (sjá 4. mynd). Þessi og áður nefndur hornstaur virtust við fyrstu skoðun okkar félaganna vera einu staurarnir úr girðingunni, sem eftir eru. Kraftstaurinn stóð traustum fótum og hreyfðist lítt þótt skekinn væri. Við ákváðum að bjarga staurnum en ljóst var að hann myndi verða í vegi framkvæmda kæmi að þeirri breikkun Suðurlandsvegur sem áformuð var.

Sýnilega hafði verið grafið fyrir staurnum og þúkkað vel að honum með hnúllungsgrjóti. Eftir að hafa fjarlægt nokkra steina úr þúkkinu tókst okkur að hreyfa staurinn töluvert en upp vildi hann ekki. Fengum við þá dráttarvél Skógræktarfélagsins til aðstoðar. Reynt var að hífa staurinn lóðrétt upp en þá slitnaði borði, sem átti að sögn ekils dráttarvélarinnar, að þola fimm tonna átak. Fjarlægðum við þá enn meira grjót úr þúkkinu. Tókst þá loks að lyfta staurnum. Kom þá í ljós hvað hélt honum niðri: Allstór platti sem boltaður var við staurinn en ofan á hann hafði grjótinu verið þúkkað. Hefðum við betur kannað lýsingu Flensborgs nákvæmar áður en við vörðum öllum svitadropunum til verksins.

Kraftstaurinn reyndist vera 222 cm langur. Á honum eru sjö strekkirúllur fyrir vir; um það bil 90 cm af staurnum voru neðanjarðar. Ber þessum málum vel saman við lýsingu Flensborgs nema hvað staurinn hefur sennilega verið settur dýpra í jörð en þar var

^{iv} Sjá Sigurður G. Tómasson, 2013, bls. 65.

^v Flensborg, 1903, bls. 3-26.

6. mynd. Eftir meira en 100 ár var strekkibúnaðurinn á kraftstaurnum enn svo til heill. Mynd: BG

sagt. Líka kann að gæta þar áhrifa áfoks. Áðurnefndur platti er um 45 x 31 cm að stærð og á langhlið hans er 11 cm hornrétt 'uppábrot'. Kraftstaurinn er, eins og hornstaurinn, ótrúlega heill eftir allan þennan tíma. Á málminum, sem að mestu virðist vera steypjt járn, sá undralítið.

Það er af staurnum að segja að hann var tekinn til athugunar er í Landbúnaðarsafnið kom. Reyndist hann sáralítið ryðgaður, helst þó þar sem jarðaryfirborð hafði verið. Strekkihjól voru heil að mestu. Staurinn var forvarinn með Jóhannesar-olíu og honum síðan komið fyrir gestum safnsins til sýnis.

Það er ljóst að mjög hefur verið vandað til þessarar fyrstu skógræktargirðingar á SV-landi. Minjarnar sýna líka að a.m.k. girðingarstaurum má koma þannig fyrir hérlandis, bæði um efni og frágang, að þeir standi lengur en í heila öld!

Við samningu þessarar greinar kom upp í huga höfunda hvort útséð væri með að fleiri staurar - hvort sem væru hornstaurar eða kraftstaurar - gætu leynst einhversstaðar í upprunalegu girðingarlinunni. Til að ganga úr skugga um það fór annar höfundur í reisu meðfram gömlu girðingunni núna í lok ágúst 2013. Og viti menn, í þéttum skógi ofan við gömlu gróðrarstöðina (*planteskolen*) fannst einn kraftstaur

7./8. mynd. Kraftstaurinn úr Rauðavatnsgirðingunni forvarinn og kominn í Landbúnaðarsafn Íslands. Mynd: JGP / BG

sem virðist vera alveg í jafngóðu ástandi og staurinn góði sem nú er á Landbúnaðarsafninu (sjá 7. mynd). Ekki fundust fleiri staurar þrátt fyrir nokkra leit meðfram upprunalega girðingarstæðinu. Það er þó ekki hægt að útiloka að fleiri standi þarna enn, enda skógurinn mjög þéttur á köflum.

Ekki er vafi á því að þessar minjar eru býsna merki- legar í ræktunarsögu þjóðarinnar. Girðingaöld Íslend- inga var að hefjast á fyrstu árum tuttugustu aldar og það sama átti við um skógræktina. Minjarnar eru hluti af upphafi þeirrar sögu. Full ástæða er því til þess að gæta vel skógræktarminjanna þarna við Rauðavatn.

Höfundar: BJARNI GUÐMUNDSSON OG JÓN GEIR PÉTURSSON

Heimildir

1. Flensborg, C.E. 1903. Skovsagen i 1902. Af vefsíðu 28.10.2013: http://magga.typepad.com/Skovsag_3.pdf.
2. Jón Geir Pétursson. 2007. Rauðavatnsskógur. Úttekt á skóginum vegna fyrirhugaðrar vegagerðar. Skógræktarfélag Íslands.
3. Merkar fornleifar við Rauðavatn. 2008. Laufblaðið. Fréttabréf Skógræktarfélags Íslands 17. árgangur, 2. tbl. Bls. 4.
4. Sigurður G. Tómasson. 2013. Rauðavatnssstöðin – elstu minjar um skógrækt í Reykjavík. Skógræktarritið 2013, 1. tbl. Bls. 62-65.
5. Wolverhampton History & Heritage Website. á.á. Bayliss, Jones & Bayliss. Af vefsíðu 03.06.2013: <http://www.historywebsite.co.uk/Museum/OtherTrades/BCN/BJB.htm>.